

GEORGES BERNANOS:

MI FRANCIÁK

Tudom, van valahol a világon egy fiatal francia, aki — míg ezeket a sorokat írom — azt kérdezi magától: „Megéri-e még az én hazám, hogy megmentsék? Mi értelme?”

Isten mentsen meg attól, hogy erre feleljek. Mert én is ugyanezt a kérdést teszem fel magamban, ugyanebben a pillanatban, ezernyi mérföld távolságban, a föld másik oldalán. Amióta csak gondolkodom, mindig azt kérdeztem magamtól. Azért vagyok francia, mert ezt kérdem. Ha majd nem fogom többé kérdezni, halott leszek. Nyugalmam jól kiérdemelt lesz.

Franciának születni nem ok a gögre; inkább sok fáradalmat és küzdelmet, nehéz munkát jelent. Ha leszáll az est és befejeztük napi munkánkat, nincs kedvünk, hogy táncolni menjünk a szent tűz körül, mint a négerek, megidézve a totális Nagy Szellemet, míg ezernyi dob dübörög. Nagyon szép egyesülni a Faj sötét erejének szellemében, hogyné, de jól tudjuk, mi a vége az ilyes miséknek. Előbb-utóbb vérben és sárban elnyúlva találjuk majd ezeket az embereket, amint össze-vissza hortyognak, diadalmi jelvények és fűzerek között. Mi, ha mindenáron le akarunk részegedni, inkább otthon isszuk le a magunkat igazi borral.

Senkisésem lehet gögös azért, hogy franciának született. Mi mindig menetelő, mindig munkálkodó kereszténység vagyunk. A góg azoknak a bűne, akik azt hiszik, beérkeztek. Mi még abban is kételkedünk, vajjon egyáltalán elindultunk-e már. Az élet oly egyszerű s ugyanakkor oly szövevényes, oly könnyű s mégis oly nehéz. Annál jobb a nagy képzeletű és kis agyvelejű fickóknak, annál jobb a vármeseknek, akik istent csinálnak az életből és azt imádják. A víz nagyon drága és az idő is, nem fogunk arra vállalkozni, hogy lehűtsük őket. Csak füstöljenek a türelmes ég felé, a legközelebbi záporig! Mi csak a mindennapi életet akarjuk megismerni, mely olyan közel áll hozzánk, mint kertjeink gyümölcsfái és háziállataink. Ifjúságunk társa volt ez az élet, együtt könnyelműsködtünk. Együtt öregszünk majd meg, egymás mellett. És halálunk percében majd rátekintünk az öreg töprengő Anyára, csöndesen megfogjuk a kezét és igyekszünk nyugodtan maradni az utolsó pillanatig, hogy ne zavarjuk senki munkáját. Kezét, mely tele a föld titkaival, bűnös kezét, mely az idők kezdetétől fogva mindig csak vezet. Ezt a durva kezét tartotta Krisztus az ő

kezében, ennek a kéréses teyérnek a mélyében áldotta meg az emberek verejtékét és örömét, béketúrésüket, reményüket, mindennapi éhségüket és szomjukat, a kenyeret és a bort. Nem pirulunk az Anya miatt, örülünk, ha tisztethejük. De ő sem tapasztaltabb, mint mi, ő sem jobb nálunk. Keményebb a feje, mint a miénk, nagyon drágán fizetteti meg velünk kétes értékű tapasztalatát, melyből alig húzunk valami hasznot, s amely idővel megromlik, mint a rossz mag. Kegyetlen, gögös, egy óra alatt van szíve eltékozolni száz nap munkáját. Szeretnek fősvénységgel vádolni, bennünket franciákat, de nem annyira mi vagyunk fősvények, mint inkább ő tékozló, tékozlása elcsüggeszt minket. Úgy kell azoknak, akik magasztalják ezt a szörnyű tékozlást! Tisztának hiszik őt, pedig ő minden szenny forrása. És úgy kell azoknak, akik szeretik őt, a töprengő Anyát, a mindennapi életet. Benne van minden kiengesztelés titka.

Se németek, se spanyolok nem vagyunk, a germán őserdőben éppolyan idegenül érezzük magunkat, mint a napégette kasztiliai temetőben, ahol fekete és szomorú alakok bolyonganak, és árad belőlük a jázmin- és hullaszag. Mi szívesebben vagyunk otthon, a mi házunkban. Nálunk az élet valódi arcát mutatja, ósanya-arcát, mely megnyugtatja gyermekeinket. Olyannak látjuk hajnalban, amilyen este volt. Lehet, hogy kiszökik a tengerpartra, holdfényben táncolni, vagy még megszébb megy, a megdühödött, ragyogó városok felé, melyek bömbölve szolongatják egymást egész éjszaka, mint a vadállatok, — nem törődünk vele. Mit mondjunk mi a bűnös életnek, mi bűnösök? Úgy teszünk, mintha nem látnók beesett szemét, összemart ajkát és az arcán maradt fetéknyomokat. Mit törődünk vele?! Mennyi munka van estig, ami jóvátetheti az éjszaka bűneit! Ha hallgat, nem zavarjuk meg némaságát. Ha meg beszél, azt akarjuk, hogy a mi nyelvünkön szóljon, bevált szavakkal, szavakkal, melyekben biztosak vagyunk, olyan biztosak, mint szerszámainkban. Mert méz a szava, s ez a méz hirtelen Isten tudja mivé változik és úgy hull szívére, mint a tűz. Nem vitatkozunk vele. — Miért? Hogyan? És azután? Ezekre a kérdésekre van szükség, s mielőtt fiaink és leányaink kimondanák őket, már ott csillognak tiszta szemükben. Nem abban a reménységben tesszük fel ezeket a kérdéseket az életnek, hogy feleljen rájuk, hanem mert az ember méltósága ezt követeli. Maga Isten is fölveti ezeket önmaga előtt és egyben felel is rájuk: így képzeljük mi a teremtést.

A fanatikus, kótyagos népek azzal vádolnak bennünket, hogy racionalisták vagyunk, tagadjuk a misztikust, a titokzatost. Mi nem tagadjuk a titokzatost, csak különbséget óhajtunk tenni titokzatos és megfoghatatlan között, az igazi titok és a megismerhetetlen, a meghatározhatatlan között. Mi franciák azt hisszük ugyanis, hogy nagy szerencsétlenség származik abból, ha valaki nem a fény utáni vágyódásból, hanem a homály iránti szeretetből akar közeljutni Istenhez, mert az Éjszaka

többé-kevésbé mindig cinkosa önmagunk aljas részének; végül is, a balga szűzek azok, akik lámpásukat el hagyják aludni. — Miért? Hogyan? És aztán? Ezeket a szavakat az élet sohasem mondja ki, ezért mondjuk mi ki őket. S ha rettenetesekek az ostoba ember szájában, az csak szörnyű bizonyossága az ostobák érthetetlen, természetfeletti méltóságának az étellel szemben. Az ostoba, aki nagyképpen ítélkezik minden felett, még meglágyíthatja az angyalok szívét, félrebeszél Isten irgalmában, mint a pólyájában megkönnyebbülő kisgyerek. Ezzel szemben az önkívületben lévő cinikus barom, aki szuszogva tülekszik, hogy bejusson a nagy Mindenbe, megdöbbsenti az eget s a földet. Mert mi azt hisszük, mi franciák, hogy az élet van az emberért és nem az ember az életért.

Senkise legyen gőgös azért, hogy francia. Mi nagyon jól tudjuk, mennyi mindent kell még tennünk, amit talán sohasem fogunk elvégezni, amit talán el sem kezdtünk. Vagy inkább nagyon is tudjuk, hogy mindezt mindig újra kell csinálni és újra kell kezdeni. Bennünket nagyon jó, nagyon türelmes, nagyon bátor anyák neveltek fel, kemények voltak a munkában, oly kemények és oly szelídek lágyan virrasztó szívükkal, és mégis hajlíthatatlanok. „Az ember sohasem végez a dolgával!” mondogatták. Bizony, az ember sohasem végez. Ha a napok túl rövidek a mindennapi munka elvégzésére, azért még nem kell büszkének lennünk! Anyáinknak, éppúgy mint nekünk, a *rend* szó egyszerű, hétköznapi szó, nem valami ünnepi szó. Nem izgatja a képzeletet, nem úgy tűnik fel előttünk, mint egy isten, aki az egekből a földre szállt, akit gyülekezetekkel és énekekkel ünnepelnek. A karunkban, a vállunkban érezzük ezt a szót, éppúgy, mint őseink bennünk felhalmozódott fáradtságát, szent türelmüket. A gaz mindig újra kinő, és ha az ember egyszer abbahagyná a munkát, mindent elborítana. Nem gyűlöljük a gázt, nem ábrándozunk arról, hogy egészen kiirtjuk. Elég, ha megkülönböztetjük a hasznos növénytől, és nagy öröm végignézni rajta, mielőtt markunkba köpve kezünkbe vennők az ásót. Amint azt egyszer egy öreg parasztasszony mondta nekem, akit részeges és lusta élettársa agybafoébe vert: „Bizony uram, ahhoz, hogy a világ világ legyen, mindenféle emberre szükség van.” Mindenféle emberre szükség van, hülyékre és lustákra, sőt még tékozlókra is. Úgy nézünk rájuk, mintha csodabogarak lennének, s csak fokozzák munkakedvünket. A dolgok rendje nem az, hogy eltűnjenek, hanem, hogy aminek el kell végeztetnie, nélkülük is elvégeztessék. Végeredményben csak kis részét, majdnem elhanyagolható részét jelentik azoknak az ellenséges erőknek, melyek — mint a szél, eső, jég, fagy — folyton lerombolják munkánkat. Nem fogjuk megengedni, hogy a Világmegváltók, az Új Urak nekilássanak kiirtásuknak, a társadalmi sebészet racionális módszereivel. „Aki nem dolgozik, ne is egyék!” Ez

a tétel számunkra készült, a mi használatunkra, lelkiismeretünk megnyugtatójára. Mihelyt kiejtettük a szánkon, már nem is gondolunk rá. Mi nagyon is megbecsüljük a munkát, tudjuk, hogy bectelen munka az, melyet kényszerből végeznek. Alapjában véve nem is bánjuk, ha az elősködők a mi fejünkön élnek; elég, ha köszönömöt mondanak és csendben ülnek az asztalvégen. De abba semmiképp sem tudunk beleegyezni, hogy különbeknek tartsák magukat nálunk, ez ellenkezne az igazsággal. Egyszerűen, mi bármibe beleegyezzünk, csak abba nem, hogy a naplopás tiszteletreméltó dolog.

Senkisémet lehet gőgös azért, hogy franciának született. Hiúak vagyunk sok mindenre, amihez nem is ragaszkodunk, s aminek az az egyetlen előnye, hogy megzavarja az ostobákat és főleg szomorúságot okoz a farizeusoknak, mert a farizeus az egyedüli élőlény, akit igazán tudunk gyűlölni. Az álszenteskedés nemcsak lelkiismeretünket sebzí meg, erősen hat idegeinkre is, mert megvetést idéz elő bennünk, pedig fulladozunk a megvetés levegőjében, a megvetés megmérgezi bennünket. Mi nem az a fajta vagyunk, akinek öröme telik abban, ha megvethet valakit. A megvetéstől sárgaságot kapunk. Nos, a gőg csak egy alakja az álszenteskedésnek, vagy inkább elhatalmasodott álszenteskedés — mint a rák —; a gőg azt jelenti, hogy az ember legmagasabb képességeit, az ítéletet és az akaratot elnyeli a hazugság. A magukat erényesnek nevező népek még csak az álszenteskedés első állomásánál tartanak. A nagyság hipokrizise azonban valami olyan megátalkodás jele, melyre aligha akad orvosság. Ebben az értelemben keltenek bennünk a totális nemzetek valami rendkívül szövevényes érzelmet, ami bénítólag hat ránk s amit ők rettegesnek néznek. Nevetésre kellene bennünket ingerelniök, és mi nem tudunk nevetni, mert valami gyászos nagyságot fedezünk fel bennük. Nem elég azt mondani, hogy embertelenek. Mértéktelenek, mérték nélkül valók, óriásiak ahhoz a parányi emberiséghez viszonyítva, ami bennük van, s ami napról napra csökken. Holnap talán már nem is emberekkel kell szembenéznünk, hanem óriási rovarokkal. A százéves háborúban atyáink tisztelettel vegyes félelemmel hallgatták az angolok szörnyű „hurra”-it. Amikor ez a hatalmas kiáltás ezer és ezer torokból háromszor előtört, a szegény franciák, akik megszokták, hogy úgy harcoljanak, amint az ember szeret, szemtől szembe, kettesével, azt képzelték: ezek az ördögök egyetlen egy állat részei, együvé tartoznak... Azután Franciaország Angyala, a kis bölcs pásztorlány, akit „oly jó volt látni és hallani”, elsőnek rontott közéjük. Annyit sem törődött ezekkel a „hurrákkal”, mint egy léggel. Franciaországot mindig a gyermekek fogják megmenteni.

Senkisémet lehet gőgös azért, hogy franciának született. Mindenfajta gőg alján ott van a bálványimádás ősi csírája.

Mi nem vagyunk bálványimádók népe. Az összes nép közül mi vagyunk legkevésbé bálványimádók. Éppen azért vádolnak bennünket a bálványimádók azzal, hogy nem vagyunk vallásos nép. Sohasem kísért a gondolat, hogy bármit is istenítsünk. Az egyetlen nép vagyunk, mely az embergyilkos örület közepette nem Isten, hanem önmaga ellen, örülete tragikus bizonyosságként, állított oltárt a Világésznek. Isteníteni az észet talán nem jelent bálványimádást. Jobb az Észet isteníteni, mint a Természetet vagy a Fajt; jobb az Észet isteníteni, mint önmagunkat. Nem vagyunk gógós nemzet. Nem óhajtjuk, hogy féljenek tőlünk. Ha mások félnek tőlünk, ettől még nem érezzük magunkat biztonságban és nem érzünk semmi büszkeséget. A félelem — mint a bátorság — minden pillanatban láng-ra lobbanhat, és örültebb lehet a legörültebb bátorságnál is. Ezt nevezik pániknak. Mások félelme megmérgeznék levegőnket és kenyerünket. Azok a népek, amelyeket az általuk okozott rettegés bátorít, úgy tűnnek föl előttünk, mintha a félelem ugyanazon ördögei dolgoznának bennük.

A római birodalom nagyságának két hatalmas rugója volt: a fősvénység és a félelem. Minden egyes meghódított nemzet csak növelte félelmét és addig fokozta a védekezési reflexmozdulatokat, amíg a megromlott hatalmas test minden nyílásán vér és arany ömlött. A kis nemzeti nagynénik, akik annyi sok századon át élesztgetik ezeknek a szőrös embereknek előkelő büztét, majd igyekezni fognak meggyőzni engem arról, hogy igazságtalan vagyok a római történelemmel szemben. Nagy szellemi szegénység jele, ha valaki azt állítja, hogy egy nép hatalma azokon az erényeken alapul, melyek az embert nemessé teszik. A Római Birodalom hatalma nem rehabilitálja a római embert. Még a tökfilkókat is elgondolkoztathatja az a tény, hogy a legemberibb civilizáció örököse — méltatlan örököse — a cirkuszban s annak vad pompáiban találta meg nemzeti szórakozását. Sohasem tagadhatja, hogy a jövő történetírója világosabban fogja látni az angolszász ember lelkiállását, ha az angol sportokat áttanulmányozza. Ha egy polgárnak, aki egyébként önzetlenül semmi sportot nem űzött s rendszerint az asztal és a fürdő között osztotta meg szabadidejét, az volt a legkedvesebb szórakozása, hogy amikor csak tehette, leült a cirkusz padjára és élvezte ezeket a piszkos aljasságokat, miattam építhetett hidakat, utakat, vízvezetékeket, tudjuk, hogy közönséges tudszó. Csak korhadtt agyvelőben tud megszületni az a gondolat, hogy hálóba zárnak egy lányt, mert így kényelmesebben lehet látni, amint a bika felhasítja a gyomrát.

Nem azért beszélek így, hogy a latin tanárokat elszomorítsam, hanem mert a Római Birodalom úgy tűnik fel előttem — pontosan úgy, mint előttük — mint egy bizonyos rendű földi nagyság tökéletes mintaképe. Nem felesleges azt állítani, hogy az ilyen rendű nagyság még az iskolai propaganda

dacára sem ébreszt tiszteletet a fiatal franciákban. A római történelem untatja a fiatal franciákat. Számtalan könyvet írtak a francia gyerekek szórakoztatására vagy fellelkesítésére, de egy sem akad, amely Romulusz fiainak kalandjait mesélné el. Száz, ezer kis francia között nem lehetne egyet találni, aki nem lelkesedett volna Hannibálért és elefántjáért, nem határozott volna a gallokkal a kopasz szenátorok orra előtt. Ezzel szemben Róma nevének említése azonnal felidézi Néró hájas körvonalát, Heliogabalus szörtelenített combját vagy Caligula lovát. Ez az elfogultság távolról sem értelmetlen. Egy nemes érzésű kis francia ösztönösen nem az intézmények, hanem az ember felé fordul, egy civilizációt aszerint ítél meg, milyen embert alakított ki ez a civilizáció. A rómaiban nem tudja elviselni azt az aránytalanságot, mely az érdem és a tekintély között fennáll. Lényegtelen, hogy ez a kis francia ki tudja-e fejezni vagy sem ezt az ítéletet, mely egyébként nem is az övé, hanem ősei ítélete, valami örökölt reflex. Nem fontos, hogy tudja-e, mi a lényeges különbség hatalom és dicsőség között, csak óvakodjék az egyiktől és kívánja a másikat, szívének minden erejével.

Senkisé is lehet gögös azért, hogy franciának született. Mi nagyon szeretjük a dicsőséget. Dicsőség híján szépen megelégszünk — sajnos — nyugodt és kellemes étellel, melyet a rokonszenv úgy világít meg, mint tájainkat a halovány, a zápor finom ezüstjével sávozott égbolt. „A franciák szeretik a dicsőséget,” mondta Bonaparte, s nem biztos, hogy ez a Génuból származott korzikai ugyanazt az értelmet adta a dicsőség szónak, mint gránátosai. Mint ma egyesek, ő is megvetette az embereket. S aki megveti az embereket, nem szeretheti a dicsőséget, mert a dicsőséget az emberektől kapjuk s, végre is, annyit ér, amennyit az emberek érnek. Nincs dicsőség csodálat nélkül, nincs igazi csodálat szeretet nélkül, sem szeretet szabadság nélkül. A nagyságnak az a formája, melyet imperialistának neveznek, nem érzi sem a csodálat, sem a szeretet szükségét. Mi sohasem voltunk, s Istennek hála, sohasem leszünk imperialista nép. Amikor egy francia leírja ezeket a látszólag annyira banális dolgokat, leteheti a tollat s egy pillanatig némán magábaszállhat. Az ember szeretné, néhány kissé közönséges mondattal közölni, miről álmodozik, mert mi így szoktuk kifejezni egymás között azt, amibe a közömböseknek vagy idegeneknek nem szabad betekinteniök. Ha véletlenül sikerülne a dicsőségről alkotott fogalomra valami logikus meghatározást találni, mellyel más esetben mindig tékozzóan bánunk, ez a dicsőség-fogalom mindenki előtt igazolna bennünket, mindenki előtt felfedné földi hivatásunk titkát és hogy milyen titkos tervei vannak Istennek nemzetünkkel. De a francia nem szívesen ejti ki a dicsőség szót mosolygás nélkül, mert az rendkívül súlyosan kötelezi őt, sürgető módon emlékezteti őt arra a kötelességre, mely ránk vár és amiért a

világra jöttünk. Inkább úgy beszél a dicsőségről, mint a szellemről, azzal a sajnos kissé közönséges fintorral, mely elképeszti a farizeusokat. Amikor mi azt mondjuk: dicsőség, a parvenü idegen, a hatalomra jutott bugris, a feje búbjáig fel-fegyverzett rabszolga azonnal így fordítja: Hatalom, Gazdaság, Uralkodás. A jámbor lelkek pedig rögtön felszólítanak bennünket, vessük meg ezeket a hívságokat. Mit válaszoljunk? Mi jól tudjuk, hogy a dicsőség, amire gondolunk nem hiúság, sem hazugság. Tudjuk, de ezt a meggyőződést az átlagos francia sajnos nem tudja igazolni a teológusok, moralisták, politikusok vagy filozófusok előtt. Mihelyt kimondja ezt a szent szót, rögtön fájának szentélyébe kerül, a hatalmas boltívek védelme alá, és becsületes lába azokon a kőkövökön jár, — néha, sajnos, sejtelve sincs erről, — amelyek halottait védik. Jól érzi magát itt lent, otthon van, igaz, de kissé unatkozik, forgatja sapkáját ujjai közt, szégyenkezve mutogatja ezeket az öreg köveket az idegeneknek, akik olyan modern, olyan kényelmes épületeket csinálnak... Nem! Ó, nem! bizonyosan nem lehet gőgös az, aki franciának született.

Bennünket erősebb és szorosabb kapcsok kötnek a mult-hoz, mint bármely más nemzetet, de ezek a kapcsok láthatatlanok maradnak előttünk. A konzervatív nemzetek azt hiszik magukról, hogy hűségesebbek, mint mi vagyunk, mert nemzedékről nemzedékre adják tovább — mint tiszteletreméltó különlegességeket, családi csecsebecséket — a lordmajor vagy a polgármester parókáját, hagyományokat, melyekkel senki sem törődik igazán. Igaz, belőlünk hiányzik ez az érzék a mult iránt, mely egyébként Angliában a humorérzékkel párosul. Mi nem vagyunk hajlandók azt hinni, hogy kiengeszteljük a halottakat, ha elhalmozzuk őket azokkal a figyelmességekkel, melyeket a társasági emberek bőven osztogatnak egymásnak. Nem hisszük magunkról, hogy leróttuk minden adósságunkat a multtal szemben azzal, ha vállveregető elnézéssel „jó öreg időnek” nevezzük. Ha néha rossz hírért költjük a multnak, arra a keresztényre hasonlítunk, aki káromkodik. Ez a mult nagyon is hasonlít lelkiismeretünkhöz, a kettő egy és ugyanaz.

Nincs semmi dicsőség, semmi érdem abban, ha valaki francia. S legyen szabad egyszer már kimondanom ugyanilyen értelemben: nincs semmi dicsőség abban, ha valaki keresztény. Mi nem választottunk. „Keresztény vagyok, tiszteljek engem!”, kiáltoznak a papi fejedelmek, az irástudók és a farizeusok. Pedig inkább így kellene szólniok alázatosan: „Keresztény vagyok, imádkozzatok értem!” Mi nem választottunk. Ha már franciának lenni is cly nehéz, a legcsekélyebb öntetszelgés, a legröpkébb pillantás a századok feneketlen szakadékába, mely kétoldalt elválaszt az őskőtől, könnyen elszédíthet. Hogyan! már ilyen messze járunk, ilyen egyedül? Az ősök nem hallhatják meg szavunkat, rettegve kiáltanánk feléjük, de a kiáltás torkunkban fullad. Ne kiáltunk hát, szorítsuk össze

az ajkunkat. Isten ments, hogy felmérjük, milyen széles az út! Amit ma mi megkísérlünk, azt mások is megtették hasonló helyzetben. Isten csodája, édes csoda az, ha egy nemzet megszületik és megmarad. Mi ebben a nagy kalandban vagyunk, mert Isten odahelyezett bennünket. Szívünk mélyén valószínűleg jobban szeretjük volna, ha békén hagynak minket, ha sohasem szólnak hozzánk. De gyerekkorunkban, egy szürke nap, amikor mi homályosan valami ismeretlen csodára vártunk, egy alázatos, hétköznapi, egyszerű hang, mely alig különbözött az otthoniak hangjától, szülőföldünk hangja így szólt hozzánk: „Te francia vagy. És most indulj, menj utadra, ne állj meg. Majd aztán mindent megmagyarázok neked. A halál órájában majd megint találkozunk. Akkor majd nézz jól a szemembe: nem foglak cserbenhagyni, fiacskám...”

Just Béla fordítása.